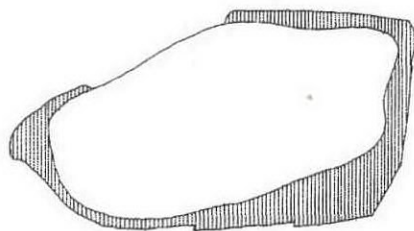

KARTOR ÖVER
REIMERSHOLME

1740

1990

HANS FLODERUS

Förord

Reimersholmes historia har lockat många till forskning, vilket framgår av källförteckningen i slutet av denna skrift. Åke Dauns forskning och beskrivning står här i särklass. Jag har dock saknat kartor som visar holmen under olika tider. Därför har jag, som pensionerad stadsarkitekt, gått igenom alla de kartor och bilder som jag kunnat finna i bibliotek och arkiv. Med ledning av stadens primärkarta, som visar dagens byggnader och anläggningar, har jag försökt lokalisera den information som funnits på kartor från olika tider. Den kända historien om Reimersholme, med de ändringar och kompletteringar som jag funnit vid egna efterforskningar, har i korthet återgivits i samband med kartorna.

Ett stort tack till alla som medverkat vid tillkomsten av denna bok och särskilt till Reimersholmes kulturkommitté.

Reimersholme i mars 1990

Hans Floderus

REIMERSHOLMES KULTURKOMMITTÉ

Utgivandet av denna skrift har möjliggjorts tack vare bidrag från ABF, Folksam, HSB Södermalm, Inreno Städtkonsult, Trädgårdsfirma Kjell Johansson, Konsum, Ohlsson & Skarne AB, Stockholmskonsult Folke Eriksson AB samt Vin & Sprit.

Reimersholmes bebyggelsehistoria

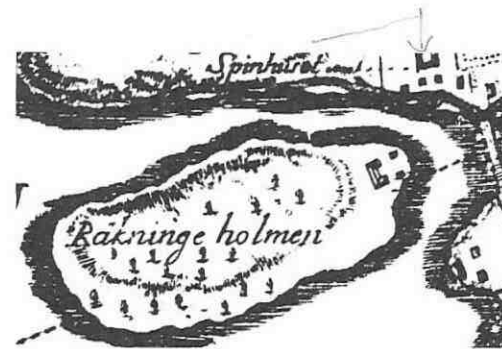
Karta 1740

I år har Reimersholme varit bebyggt i precis 250 år. Genom utfyllnader vid stränderna och i någon mån genom landhöjning har holmens areal under denna tid vuxit från 11 till 16 hektar.

Räkenholmen inlöstes av staten 1724 bland annat för att mark skulle finnas tillgänglig för lämpliga manufakturer för att sysselsätta dem som skulle tas in på det planerade Rasp- och Spinnhuset på Långholmen. Stockholmshistorikern Johan Elers skriver 1801: "Rasp- och Spinnhuset är nu å Långholmen beläget och inrättat enl. Publ. 1728 på det att Lättingar och tjenstlöse Personer, jämväl löse Qvinfolk, vilka löpa kring gator och husen, måge upptagas och därstädes sysslosättas med det der förordnade Arbete varaf de har att njuta underhåll, emot Arbetets fortsättande."

Det första bostadshus som byggdes på Räkenholmen finns kvar än i dag som en del av Anders Reimers malmgård. Det byggdes som tjänstebostad till Spinnhuset på Långholmen och stod färdigt 1740. Den förste som bodde i huset var smeden Petter Hård. Han bodde kvar till 1747. I mantalslängden för 1749 anges att Ulrica Berg och timmermannen Lars Norling, vilka tydligen hade bott här 1748, utflyttat till Stockholm. I stället bodde borgaren Johan Dahlgren i huset, fast han var skriven i Stockholm. Klockaren Eric Runsteen vid Spinnhuset bodde på Räkenholmen 1751-54 och kyrkoherden Olof Sundström med pigan Anna 1757-71. Den första prästen vid Spinnhuset hade tillsatts redan 1724, men han bodde aldrig på Räkenholmen, eftersom han tillträdde en ny tjänst inom Danvikens och Sicklaö församling innan huset var färdigt. Han hette Erik Lundenius.

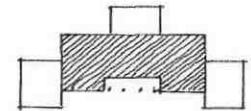
Anders Reimers blev direktör för Spinnhuset 1777. Då hade redan Bergsrådet Gustaf von Engeström 1772 fått arrendera en del av Räkenholmen för att där tillverka salpetersyra. Reimers ville använda bostaden och Räkenholmen för sitt sommarnöje, och fick 1784 arrendera och 1786 köpa hela holmen med undantag för von Engeströms arrende. Reimers byggde till det befintliga envåningshuset med ytterligare en våning, ett trapphus på baksidan samt två flyglar. Husets ursprungliga form syns än i dag i bottenvåningen. Anders Reimers kallade stället Sophieberg efter sin hustru, men namnet ändrades efter kort tid, då vännerna år 1798 reste minnesstenen med det nya namnet Reymersholm. Anders Reimers har prisats för den vackra placeringen av malmgården, men äran för denna bör tillkomma den okände tjänsteman vid Överintendentsämbetet, som skötte statens byggande vid den här tiden.

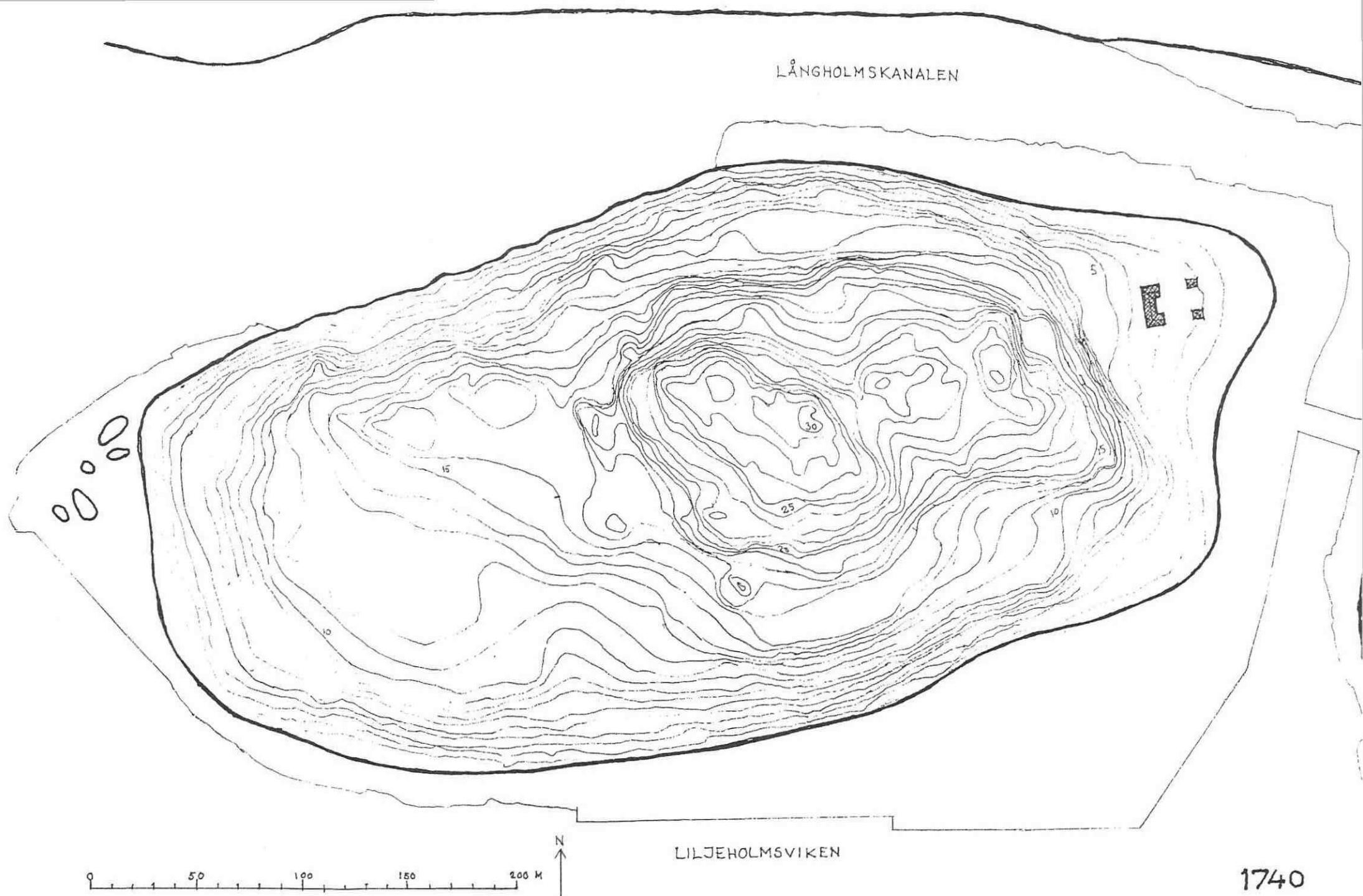
Biurmans karta 1751

NYBYGGNAD 1740

TILLBYGGNAD 1790

Karta 1795

Bergsrådet Gustaf von Engeström, som var föreståndare för kemiska laboratoriet vid Bergskollegiet, ansökte 1775 om att få arrendera den västra delen av Råkenholmen för att där tillverka skedvatten, som salpetersyra då kallades. Salpeter var en nödvändig ingrediens i krut. För tillverkning av salpeter skulle löv m.m. uppsamlas i stora lador, och von Engeström skrev i sin ansökan: "trenne år fordras en lada ligga innan den kan nyttjas. Jag ämnar således anlägga en salpeterlada varje år i trenne års tid". Gustaf von Engeströms hustru hette Abela Charlotta Lagerbring. Efter henne fick stället namnet Charlottenburg. Namnet står i Brännkyrka husförhörslängd för åren 1772-1781.

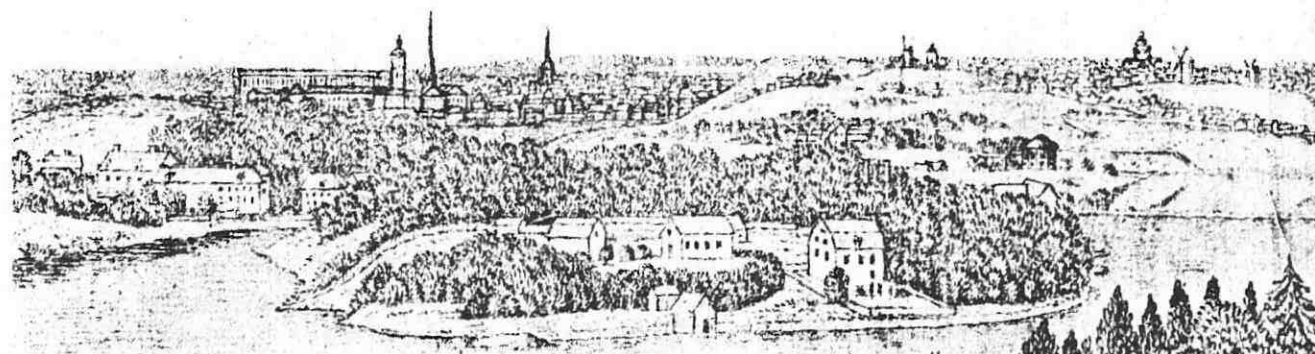
1782 övertogs arrenderätten till Charlottenburg av Daniel Lithander, som var advokatfiskal vid Bergskollegiet. Året innan bodde på Charlottenburg trädgårdsdrängen Nils Broman, hans hustru Lovisa Sättermann, barnen Adolf och Stina samt ytterligare en dotter. När Lithander övertog arrendet försvann familjen Broman ur längden, och Charlottenburg tycks ha stått obebott till 1792, då Bromans återigen finns i mantalslängden. År 1794 är även Lithander skriven på Charlottenburg. Johan Elers skriver 1801: "Lithander tillökte och förbättrade åbyggnaderna, anlade en vacker och lönande trädgård med drivhus uppe på bergen samt satte vägen på holmen i stånd till detta lilla lustställe och sommarboning."

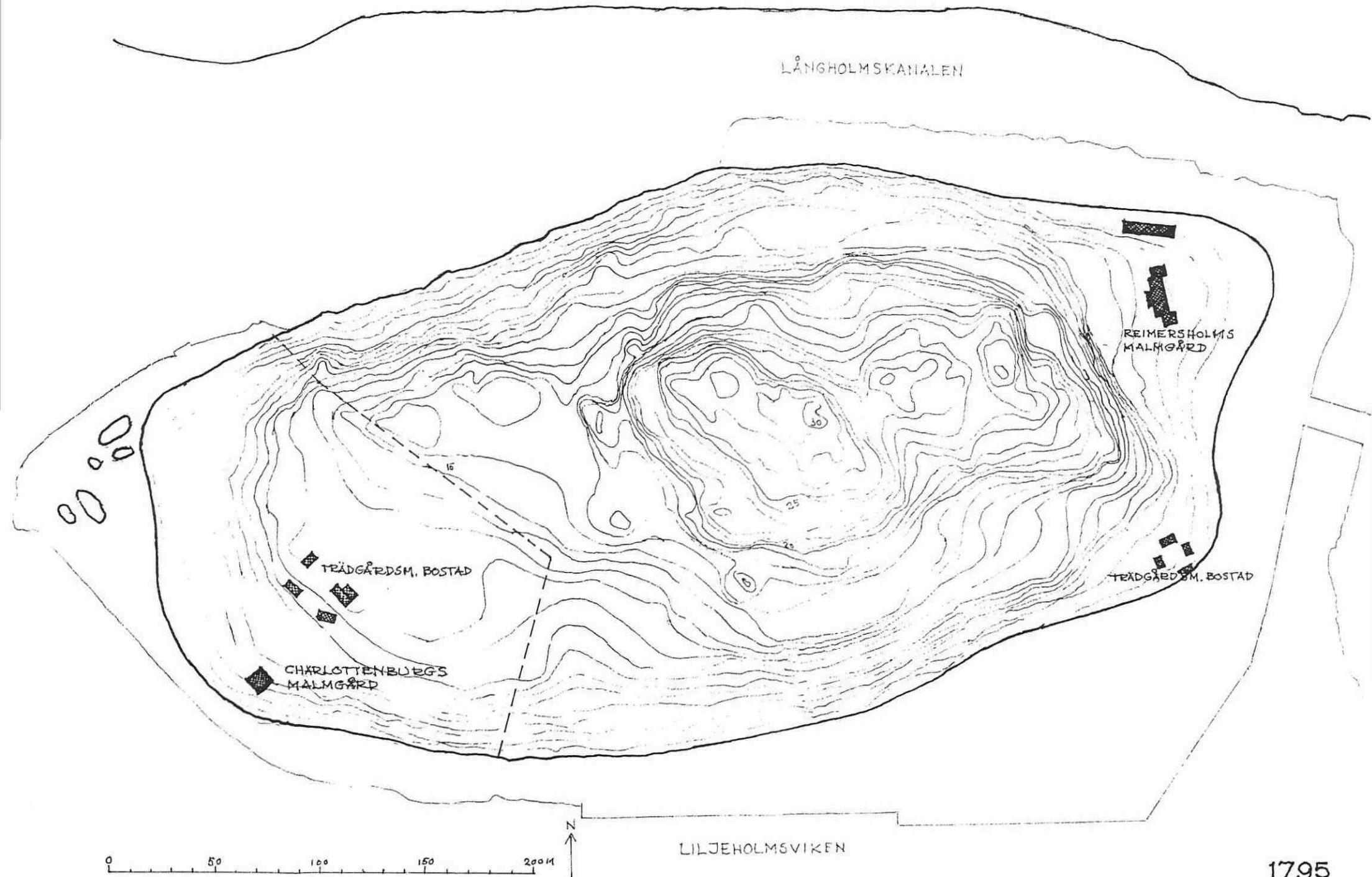
Akrels karta 1795

Lithander friköpte Charlottenburg 1786, samma år som Reimers köp blev klart. Därefter byggdes båda malmgårdarna. De syns på Akrels karta från 1795. Därutöver fanns troligen en bostad för trädgårdsdräng vid vardera gården. Salpeterstillverkningen passade inte ihop med malmgården och trädgårdsanläggningen och tycks inte ha utvecklats i den omfattning som von Engeström hade planerat.

På Uppsala Universitetsbibliotek finns en 1,4 meter lång pennteckning, som i bakgrunden visar en vy över Stockholm från Lilla Essingen till Skanstull. I förgrunden syns Charlottenburg med sin malmgård och sju andra byggnader. Teckningen är osignerad och odaterad men det finns en anteckning på den: "Johan Sevenbom enligt Hazelius". Sevenbom dog 1784. Det är inte sannolikt att det redan då fanns så många byggnader uppförda på Charlottenburg. Båthuset vid stranden finns t.ex. först på 1862 års karta, inte på Akrels karta från 1805. Troligen har teckningen gjorts någon gång mellan 1790 och 1835, och då kan den inte vara av Sevenbom. Åke Daun daterar den till 1820 "med bred osäkerhetsmarginal". Han noterar att teckningen visar Riddarholmskyrkans torn före branden 1835. De båda skorstenarna som sticker upp ur skogen över malmgårdens högranockspets hör till Bergsunds verkstadsområde. Det framgår av en akvarell av J.G. Meijer 1796, återgiven i Sten Lindroths "Svensk Lärdomshistoria, Gustavianska tiden". År 1787 fanns endast en skorsten på Bergsundsområdet enligt en bild i Arne Munthes bok "Västra Södermalm".

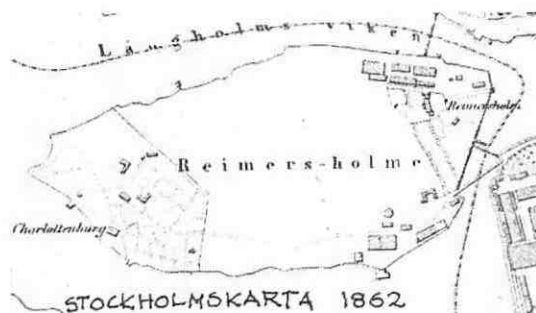
Pennteckning (troligen omkr. 1820) med Charlottenburg i förgrunden

Karta 1805

Ytterligare ett par bostadshus byggdes på Charlottenburg under Lithanders tid. År 1796 såldes egendomen till styckgjutaren Charles Apelqvist. I köpebrevet står det att "färja med lina och spelet därtill" ingår. Apelqvist hade tidigare köpt flera fastigheter på Kungsholmen. Han hade varit inblandad i sensationella falskmyntarhistorier men frikänts. Han göt Sergels staty av Gustav III "på tre minuter" vid sitt gjuteri i Marieberg. Allt enligt Fogelströms bok om Kungsholmen.

Apelqvist sålde Charlottenburg redan efter ett år till apotekaren Friedrich Görges, som bodde på malmgården till 1804. År 1808 kom egendomen i "captain" Carl Carlssons ägo. Han hyrde ut malmgården 1811 till generallöjtnant Johan August Sandels. Denne hade då kommit hem efter fälttågen i Finland men måste snart ut igen i det tyska kriget 1813-14. År 1815 köpte Sandels Charlottenburg. Kungen Carl XIV Johan kom och hälsade på honom. Till det celebra besöket byggde Sandels en bro mellan Reimersholme och Södermalm.

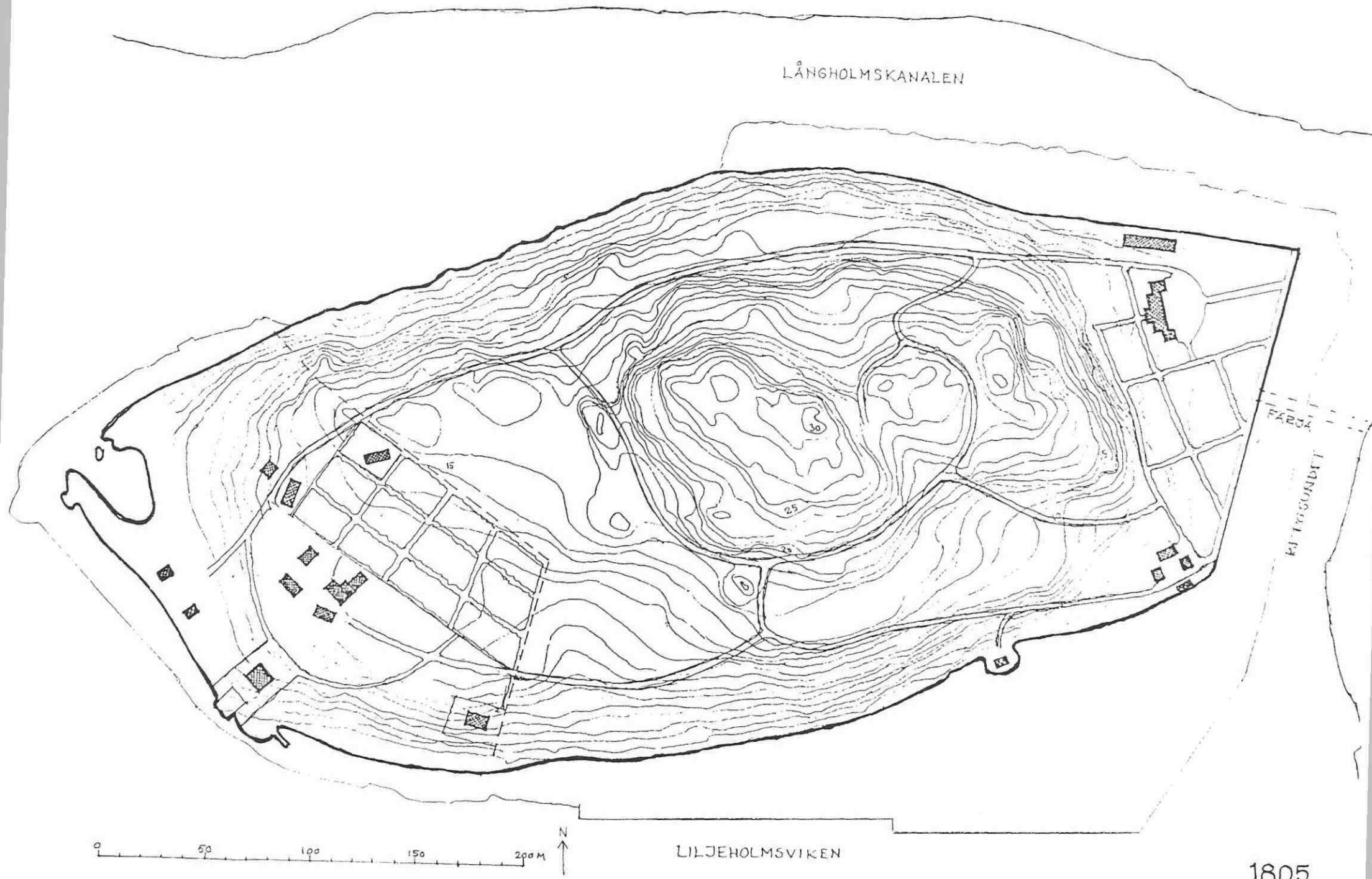
När Sandels 1818 utsågs till riksståthållare i Norge sålde han Charlottenburg till factoren Gustav Utterbeck. I Stockholms stads historia av Nils Lundqvist, tryckt 1829, står det i Del I på sid. 56: "Det finns ingen bro till Reimersholme". I Del III från samma år skriver emellertid författaren: "Charlottenburg tillhör nu factor Utterbeck och överfarten sker nu på en bekväm bro från Långholmen". Det sista stämmer inte. Det är troligen Sandels bro till Södermalm som avses. Den bör ha legat där från omkring 1817 till 1870. Det finns en bild av den, målad av Rothsten 1863, i Munthes bok "Västra Södermalm".

I Augustinus Malmbergs berättelse om malmgården Charlottenburg står: "Ett rykte uppger att det var Sandels som byggde det s.k. Slottet som låg på den plats där sedermera Hölkens kolupplag var beläget". Av citatet kan man få intrycket att "Slottet" är en annan byggnad än malmgården, men så är det inte. Sandels förändrade troligen inte malmgården. Det var först efter Tjäders ombyggnad på 1850-talet som den började kallas för "Slottet".

Utsikt från Reimersholme över Bergsund. — Oljemålning av C. A. Rothsten 1863.

Sandels bro 1817 - 1870

1805

Karta 1858

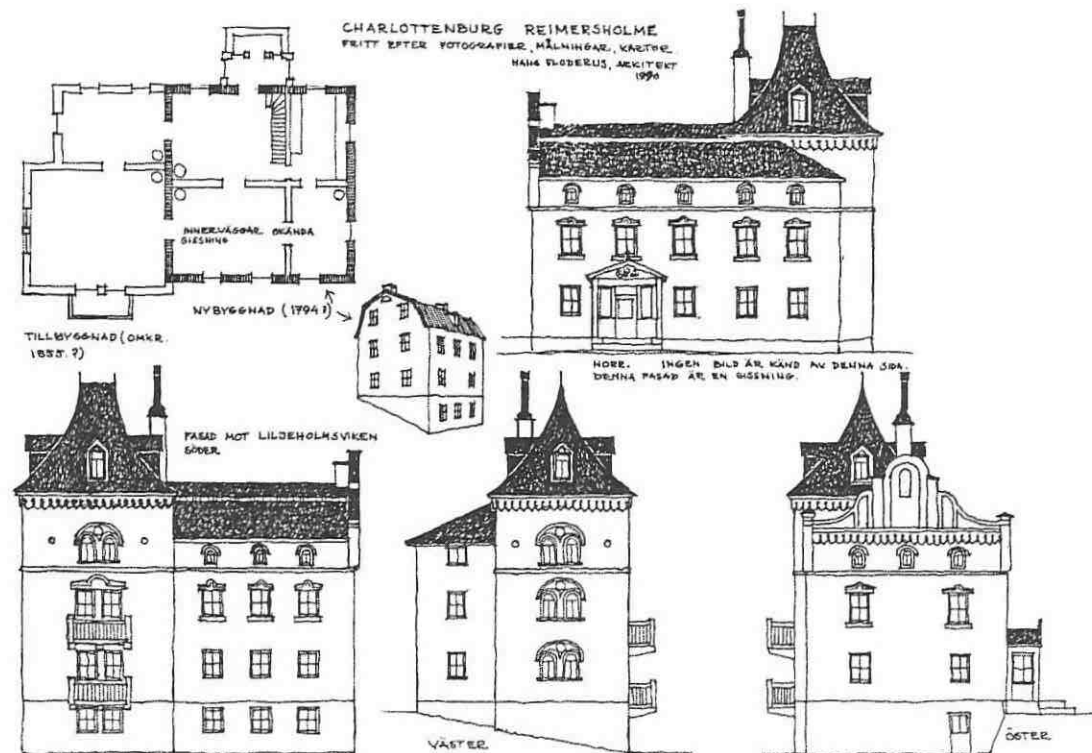
Anders Reimers gjorde fideikommiss av Reymersholm till förmån för sin yngsta dotter Sophie Wilhelmina gift Kemner. När fadern dog 1816, 90 år gammal, ärvde hon alltså ensam malmgården och bodde där till sin död 1853. De fjorton arvingarna upphävde emellertid fideikommisset, och sex sjundedelar av lägenheten Reymersholm köptes 1859 av G.F. Richter, sedan laga skifte hade begärts. Richter köpte också den återstående sjundedelen av Vilhelm L. Reimers. Därefter avstyckades en tomt, som såldes till H.O. Jones. Den var ungefär en tolfedel av hela lägenheten. Resten köptes av textilfabrikören Karl Johan Stenström. Båda delarna skulle användas för industri.

Charlottenburg användes ännu några årtionden oförändrat för bostäder och trädgårdsskötsel. Utterbeck dog 1832. Sidenfabrikören och grosshandlaren Anton Mazer övertog malmgården och hade den till 1842, då den köptes av kommerseråddinnan Ulrika Kyntzell.

År 1850 köptes Charlottenburg av Daniel Müller, som öppnade handelsträdgård, men 1852 kallades han till örtagårdsmästare vid Botaniska trädgården i Uppsala och sålde egendomen till Erik Gustaf Tjäder. Dennes son Wilhelm övertog handelsträdgården. Senare blev Wilhelm självständig ägare till Charlottenburg genom köp från fadern 1865. Malmgården byggdes troligen om och till av familjen Tjäder mellan åren 1853 och 1858. På en målning, som ägs av Stadsmuseet, syns det ombyggda Charlottenburg i bakgrunden. Målningen föreställer det havererade fartyget "Oskarshamn", som förstördes av en explosion den 28 juli 1858. Före denna tidpunkt måste alltså tillbyggnaden ha genomförts. Hur malmgården byggdes till framgår av den rekonstruerade ritningen till höger. En målning av V. Lundgren, även den i Stadsmuseets ägo, som finns med i Åke Dauns redogörelse, uppges föreställa Charlottenburg, men detta måste vara fel. En viss likhet finns, men byggnadskroppen, omgivningen och väderstrecken, vilka framgår av solstrålningen, stämmer inte.

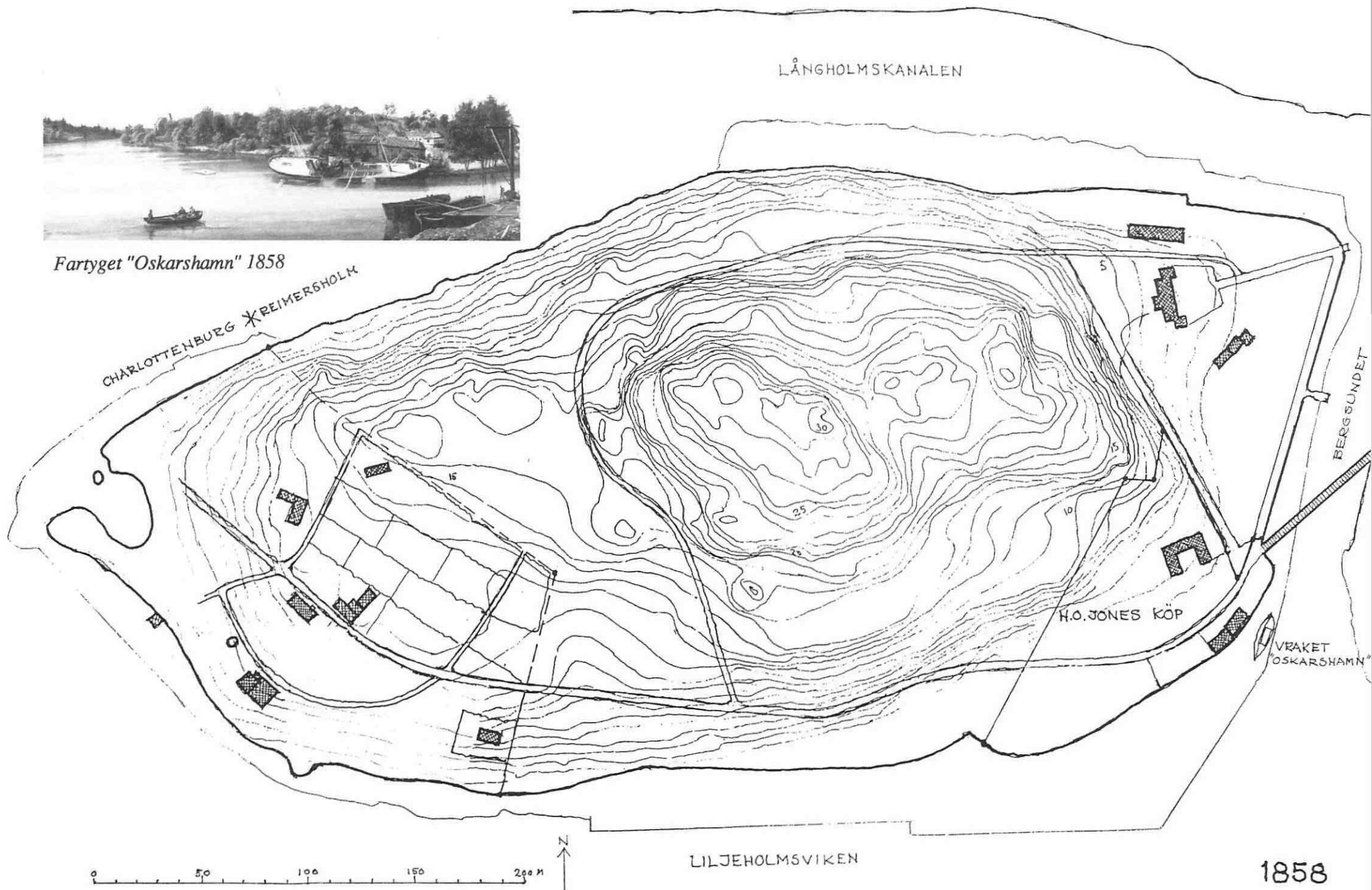

Målning av V. Lundgren som har uppgetts föreställa Charlottenburgs malmgård

Fartyget "Oskarshamn" 1858

1858

Karta 1865

H.O. Jones och hans kompanjon Charles G. Lundberg kom 1862 igång med en fabrik för tillverkning av amerikansk fotogenolja. Fabrikens utseende framgår av en annons i Ny Illustrerad Tidning. Föga anade väl Jones & Co, att den stora byggnaden med tornet skulle bli en av de mest välkända i landet. Efter deras tid kom den nämligen att pryda etiketterna på mängder av spritflaskor från Reimersholme. Jones byggde också det första åttkantiga huset på holmen och bostadshuset, som senare byggdes till med "trappgavelhuset" och finns kvar än i dag.

Jones fotogenfabrik blev inte långvarig. Den gick i konkurs 1868 och övertogs av L.O. Smith & Co. "Brännvinskungen" Lars Olsson Smith var den drivande kraften i bolaget. Troligen var det han som åstadkom att vägen genom fastigheten flyttades och att en ny bro byggdes. Detta möjliggjordes genom ett ägobyte 1869. Efter ägobytet kunde Smith också bygga till Jones byggnad med tornet.

H. O. JONES & C^{NIS} Fabrik å Reymersholm

för tillverkning af Amerikansk FOTOGÈN-OLJA.

Prima hvit FOTOGÈN, raffinerad af Bergolja.
Halmgul Do „ „ Stenkolsolja.

säljes till billigaste pris i parti och minut hos

N. O. HOLMLUND & C^N.
Drottninggatan No 41.

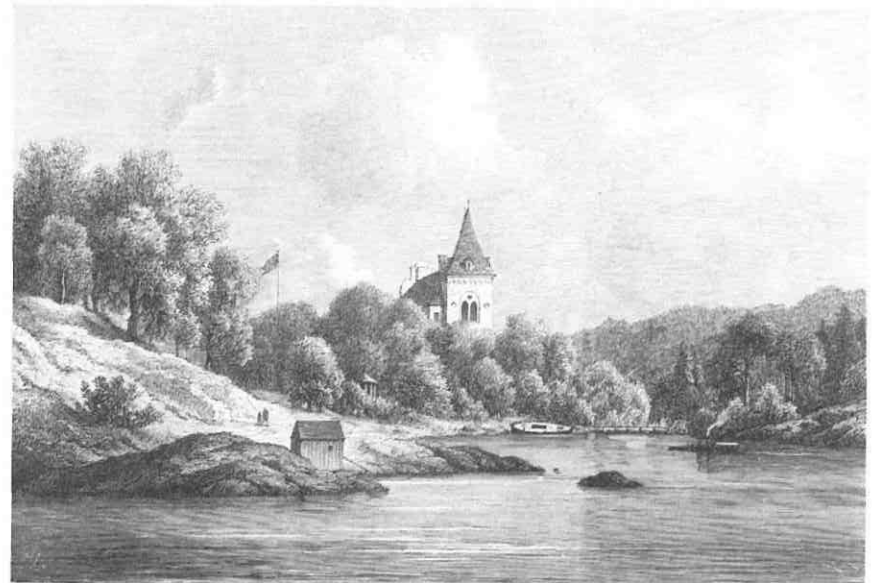
GEORG NILSSON.
Mynttorget.

Annons i Ny Illustrerad Tidning 1865. SSM

Textilfabrikören Stenström, som 1859 hade köpt den större delen av Reymersholmsfastigheten, kunde redan 1860 starta en yllefabrik vid Långholmskanalen. Den norra stranden började fyllas ut. H.A. Nylén har 1867 upprättat en karta, som visar yllefabrikens byggnader. År 1866 överlät Stenström sitt företag till det nybildade Reymersholms Aktiebolag för 250.000 riksdaler, men bolaget gick i konkurs efter två år. Fabriken och inventarierna köptes för 150.000 riksdaler av fabrikören Philip Behrling, som bildade Stockholms Yllefabriks AB. En bro byggdes till Långholmen för fångarna som arbetade i fabriken.

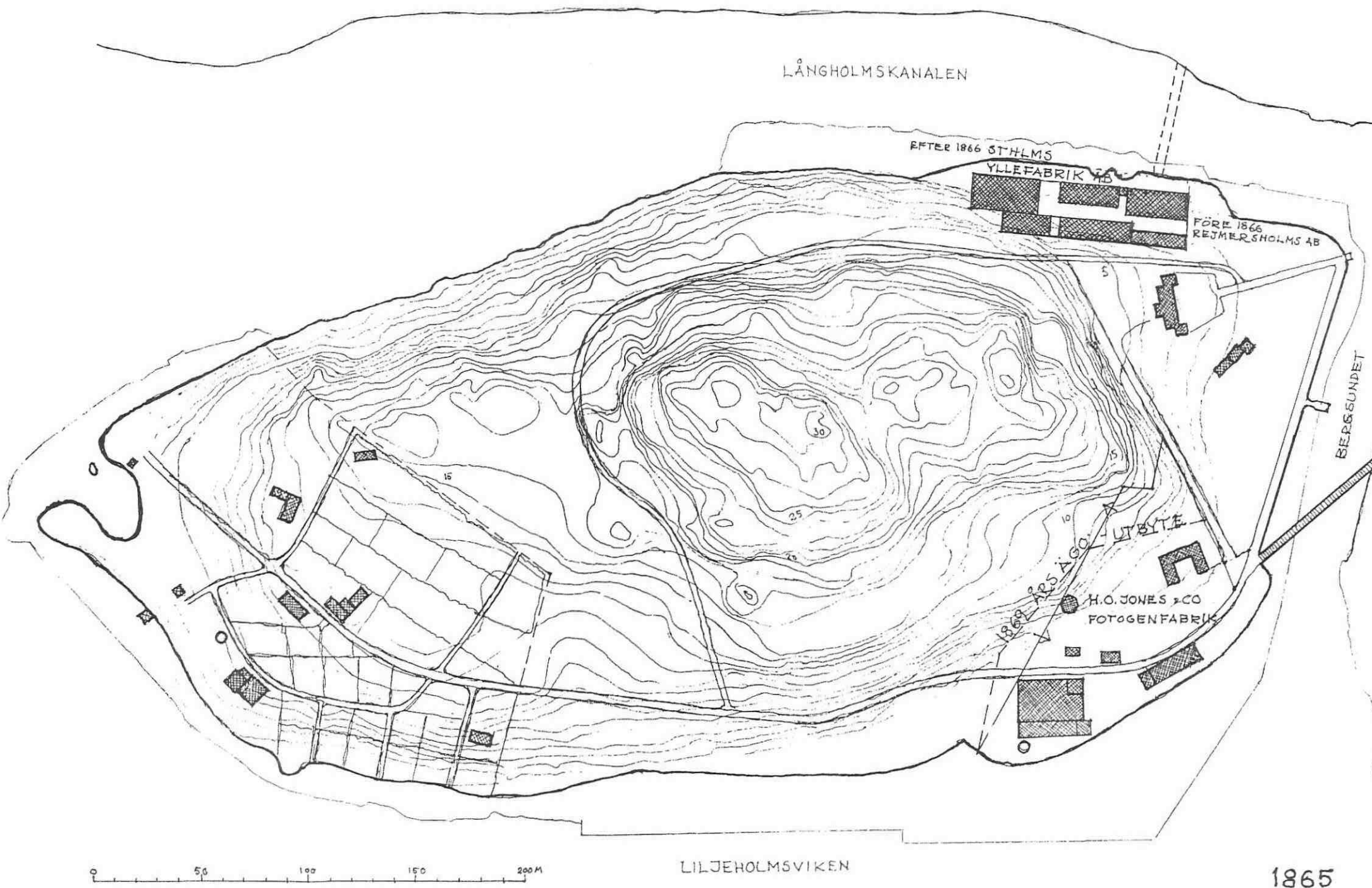
På Charlottenburg har enligt stocholmskartan från 1862 en del av området tydligen planerats för småhusbebyggelse. Den visar ett 20-tal tomter på c:a 350 - 400 m². Planen kom dock inte till utförande.

På ett träsnitt föreställande Charlottenburgs malmgård och återgivet i Nordiska tavlor 1868 syns en liten vik, som i dag är utfylld.

Charlottenburg vid Mälaren.

Träsnitt i Nordiska Tavlor 1868

LÅNGHOLMSKANALEN

EFTER 1866 STHLMS

YLLEFABRIK AB

FÖRE 1866
REJMERSHOLMS AB

BERGSUNDET

1862 25 ÅGOLBYTE

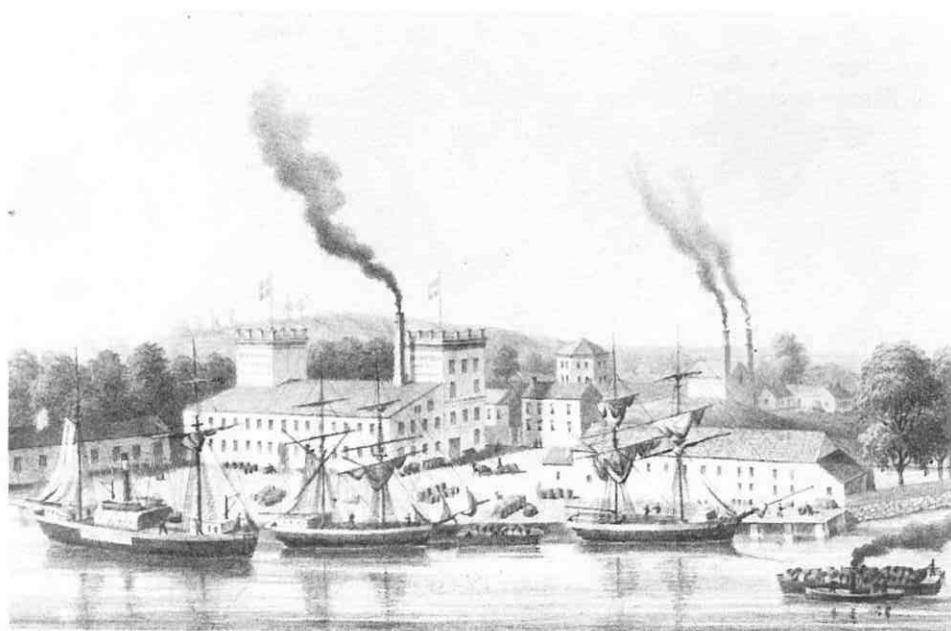
H.O. JONES & CO
FOTOGENFABRIK

LILJEHOLMSVIKEN

1865

Karta 1870

År 1870 var järnbron till Södermalm och träbron till Långholmen färdiga, och den nya vägen till Charlottenburg under byggnad. På ett fotografi från 1898 är träbron riven. Det är sannolikt att kostnaden för järnbron och vägen bestreds av Smiths bolag. Charlottenburg innehade rätten till den gamla vägen och ägde också bron sedan Sandels tid.

Teckning av Spritfabriken 1872. Foto SSM

L.O. Smith med Sprit Export Aktiebolaget hade gjort om fotogenfabriken till spritfabrik. Exporten misslyckades, men i stället började han importera vin. Bolagets namn ändrades 1872 till Win och Spirituosa Aktiebolaget.

| På Yllefabriken arbetade 1870 300 fångar och 100 fria arbetare.

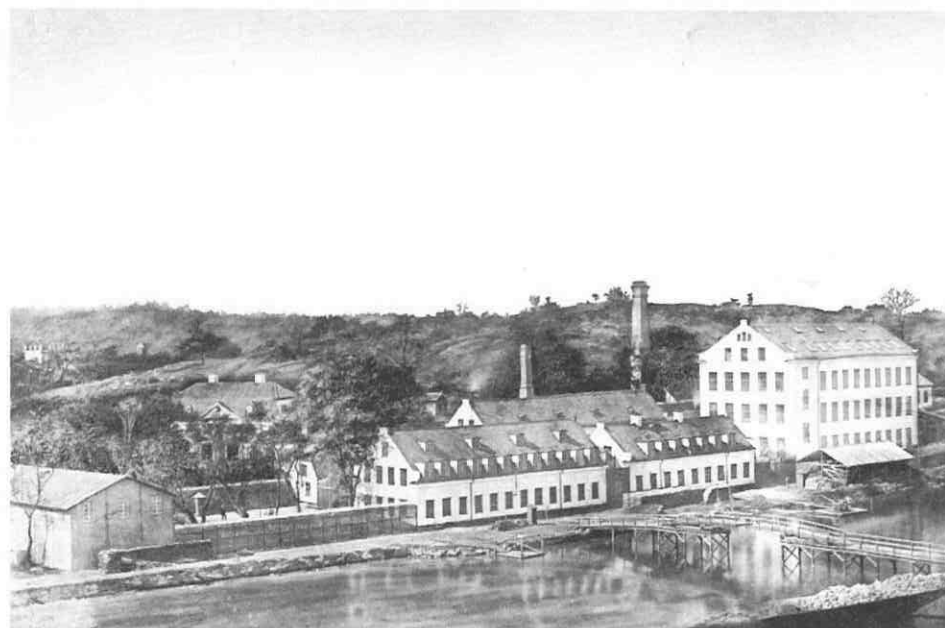
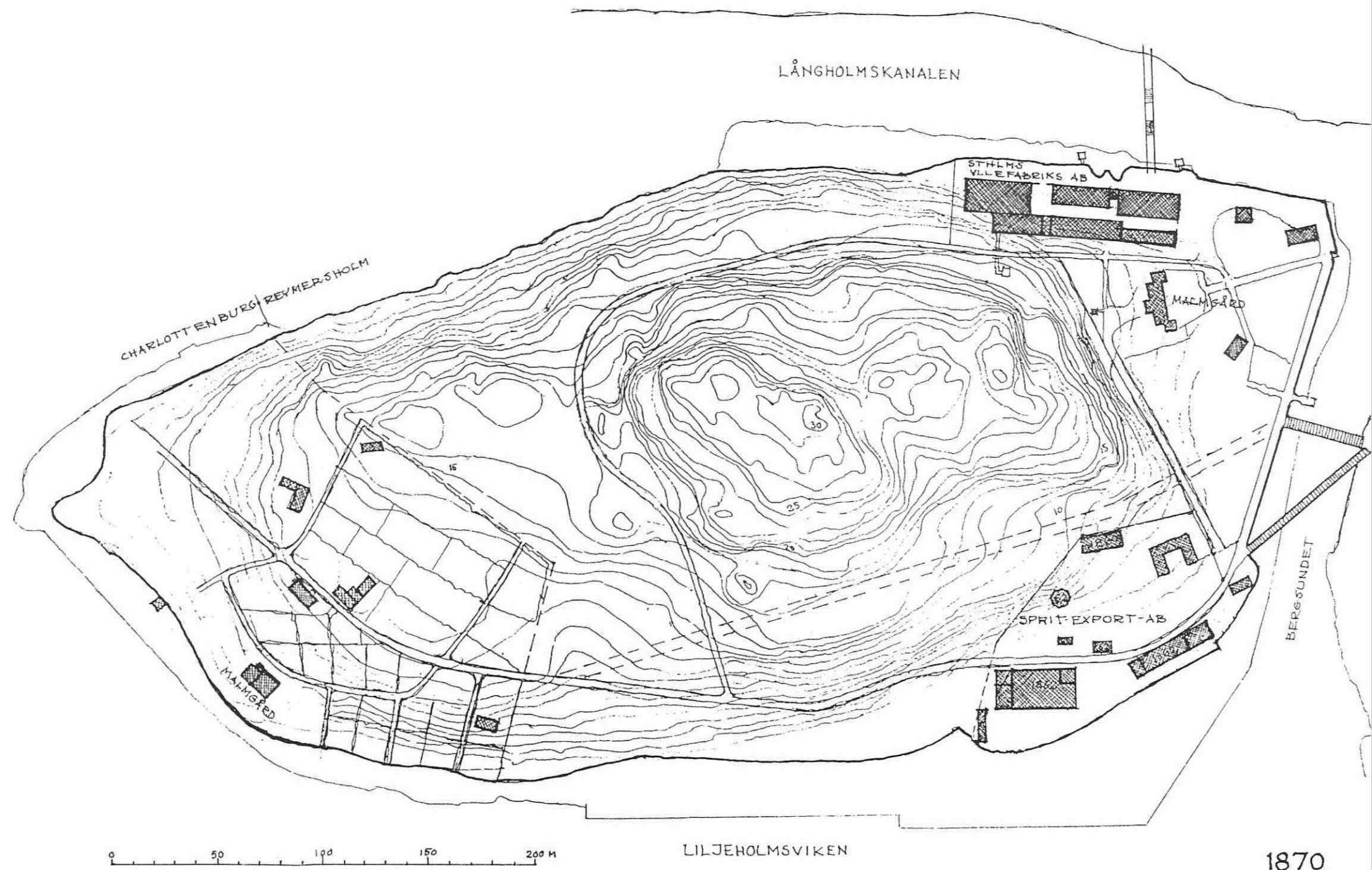

Foto av Stockholms Yllefabrik omkr. 1870. SSM

1870

Karta 1875 och 1883

När Smith 1877 introducerat "Tiodubbelt renat", ett varmrenat finelfritt brännvin, ville Stockholms utskänkningsbolag inte släppa in honom bland sina leverantörer. Men Smith kunde ändå sälja till stockholmarna, eftersom Reimersholme låg utanför tullarna. Butiken här sålde på ett år 1.373.000 liter brännvin. "Brännvinskriget" tog snart slut och Utskänkningsbolaget lovade offentligt att endast saluföra varmrenat brännvin. Smiths bolag ändrades till Reimersholms Spritförädlingsaktiebolag med flera delägare där Smith hade majoritet.

Det hade blivit trångt på spritfabrikens tomt och bolaget köpte av Yllefabriken delarna 1, 2, 3 och 4, som visas på J. G. Kleins karta 1875 över "Lägenheten Rejmersholm". Spritbolaget hade då byggt bostäder för anställda, och i Parken hade Yllefabriken byggt åtta bostadshus för sina arbetare samt en uthuslänga mot Charlottenburg.

Wilhelm Tjäder annonserade ut fräselägenheten Charlottenburg till försäljning 1877 men fann ingen köpare. Efter tillbyggnaden var "Slottet" en representativ högreståndsbostad, men holmen hade blivit dominerad av industri och var inte lika attraktiv bostadsmiljö som den varit tidigare. Tjäder dog 1878 och först två år senare kunde hans änka sälja egendomen. Det var verkmästaren Per August Wedholm och utskänkningsföreståndaren Lars Henrik Wickström som enligt köpebrev den 12 oktober 1880 gemensamt köpte hela Charlottenburg med "därå uppförda hus och byggnader jämte inventarier" för 75.000 kronor. Wedholm och Wickström anlätade lantmätare Wallquist för att upprätta det förslag till avstyckningar som fastställdes 1883. Det omfattade 17 tomter samt vägar, plats för brygga och gemensam brunn. Köpet gjordes troligen inte främst i vinstsyfte utan för att tillgodose egna och närståendes bostadsbehov. Med ledning av de försäljningar som gjordes under tre års tid kan man sluta sig till att hela området bör ha sålts för c:a 110.000 kronor, en relativt liten vinst på en så stor affär. Normala tomter såldes för 5.000 kronor, Redan 1883 hade sju nya bostadshus byggts. Malmgården hade invändigt gjorts om till smålägenheter som hyrdes ut.

Tomt nr 4 köptes av grosshandlare K.E. Hedberg, och han byggde troligen det hus som senare kom att kallas "Ladan". Hedberg gick i konkurs 1886, och tomten köptes av generalkonsul J.W. Smitt, även kallad "Kungsholmskungen". Han sålde kort därefter tomten till Theodor Winborg för 167.000 kronor. Smitt ansågs vid den här tiden vara Sveriges rikaste man.

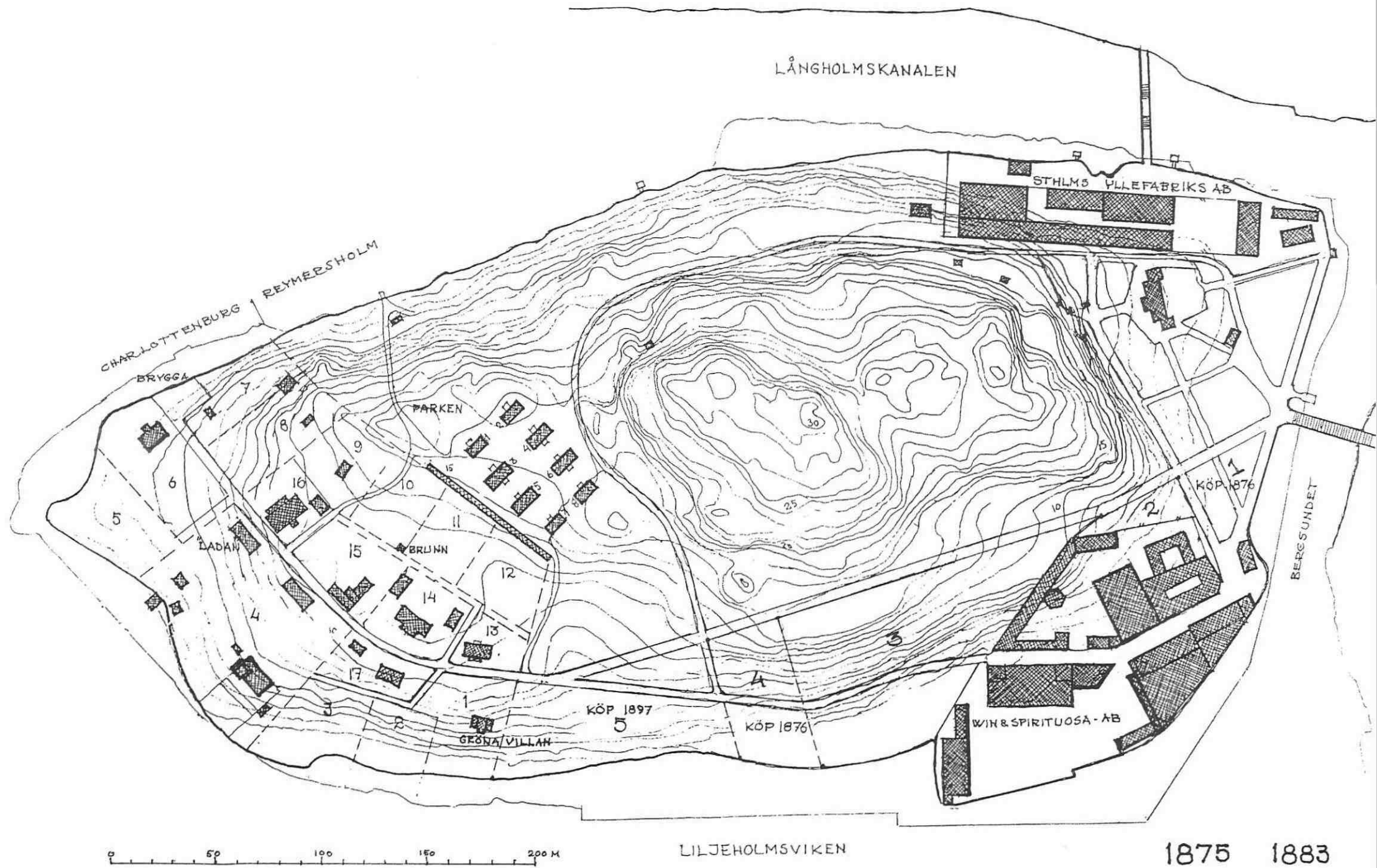
Tomterna 1, 2, 9, 10, 11 och 12 köptes av ingenjör Charles J. Smith. Tomt nr 1 överläts omedelbart till fröknarna C.W. Carlsson och J.L. Pettersson. Nr 9 - 12 överläts till Ullrika Köllerström, som också förvärvade tomterna 7 och 8. Om "bondsonen, timmerförsäljaren, ackuschören, bigamisten, författaren, ingenjören, agenten, kåkfararen och handelsresanden Charles J. Smith, alias Carl Johan Andersson från Olsböle i Småland" berättar Ingemar Johansson utförligt i Stor-Stockholms bebyggelsehistoria (1987).

P.A. Wedholm friköpte tomterna 3 och 17 och byggde möjligen huset på nr 17, som han 1886 överlät till spinnmästaren "Tuppen" Andersson, svärfar till Wedholms dotter Elsa. Wedholm flyttade då till "Slottet". År 1891 flyttade han till tomt nr 13, där han sedan 1883 hade sin handelsbod. Den övertogs senare av dottern Elin, som hade den kvar till 1926.

Tomterna 13 och 14 köptes av C.O. Säfström, som troligen byggde huset på nr 13 och sålde det till Benedikta Schön f. Roos. Han kan också ha byggt huset på nr 14, som senare köptes av skräddarmästare Rydholm.

Etikett år 1877.

Karta 1895

Bebyggelsen på spritfabrikens område är inlagd med ledning av en karta på Stadsmuseet över Reymersholms Nya Spritförädlings AB, bildat 1881. Årtalet på kartan är oläsligt, men den bör vara från omkring 1890. L.O. Smith tvingades acceptera ombildningen av bolaget och blev inte invald i den nya styrelsen. Han avstod sina aktier för något över en miljon kronor och lämnade Reimersholme för gott.

Yllefabriken har fått två förmansbostäder i Parken. Där byggdes också en liten tegelbyggnad, som fick användas av Reymersholms Yllefabriks Arbetares Konsumtionsförening, bildad 1894. Den var

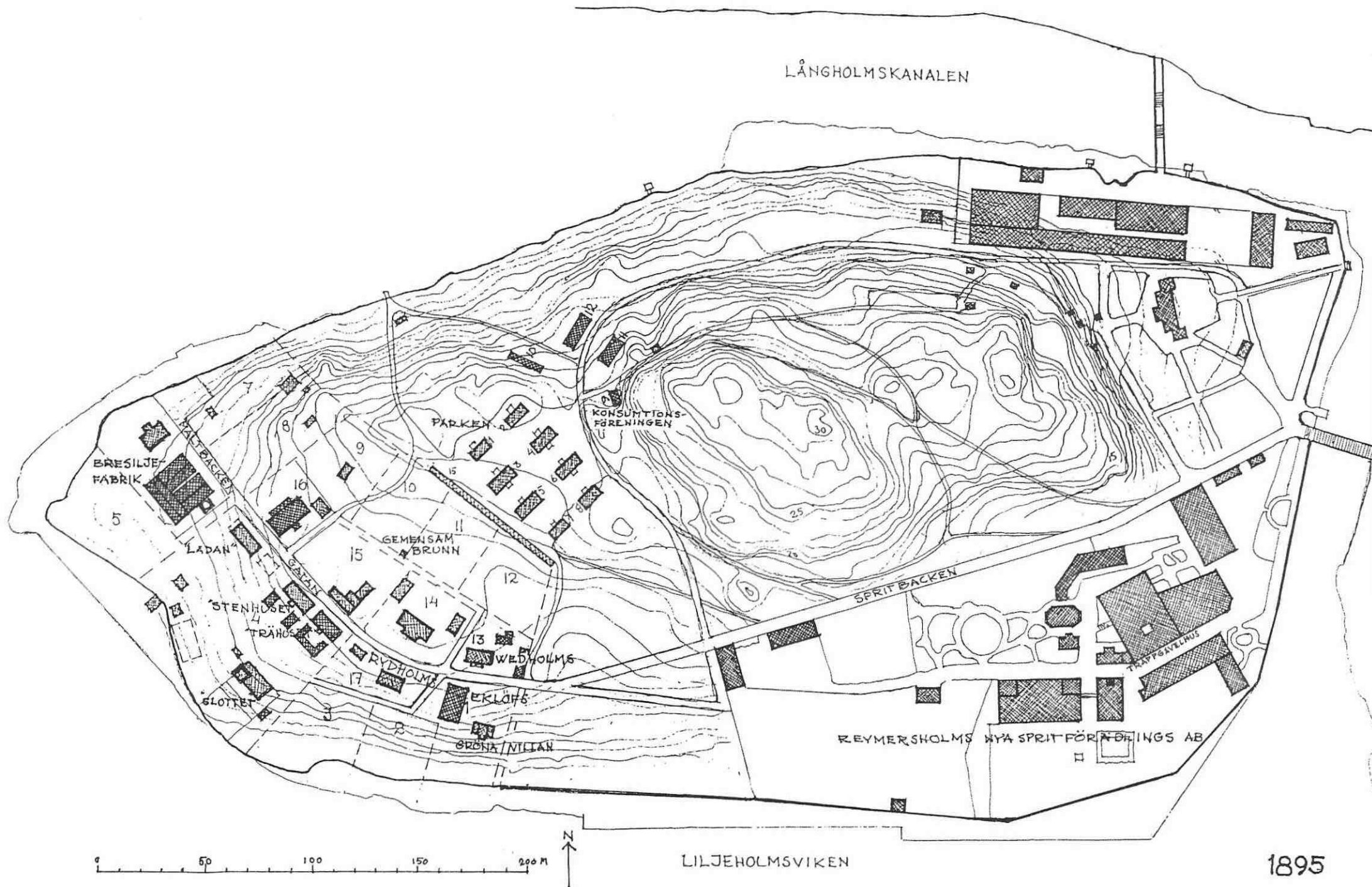
en av de första i sitt slag i Stockholm. Namnet ändrades senare till Reymersholms Arbetares Konsumtionsförening. Medlemsantalet uppgick till c:a 20 personer.

På Charlottenburg köpte F.O. Tydén år 1884 tomten nr 6 med bostadshus av C.J. Köllerström och byggde Bresiljefabriken. Den kan ses på två foton från 1890-talet, det ena taget från Liljeholmsviken och det andra från en ballong över Marieberg. Båda finns i Stadsmuseets samlingar. På tomt nr 4 har ett äldre hus rivits och "Stenhuset" och "Trähuset" byggts. På tomt nr 1 har K. Ohlsson 1894 byggt ett tvåvåningshus för spisbrödsfabrik och bostäder. Det kom senare att kallas "Eklöfs".

Sommarsöndag på Wedholms gård

Fotografiet visar ett hörn av tomt nr 13. I bakgrunden syns ett av husen i Parken. Året är 1895. Längst till vänster sitter handlanden Per August Wedholm med hustrun Emma Sofia f Nyberg och dottern Elin som övertog handelsboden. Bakom dem står Matilda Svensson och Beda Dahlqvist. I mitten sitter mågen Oskar Polster och Hilda Polster f Wedholm. Axel Bragner spelar kort med Fritz Wedholm. Framför dem sitter Emy Wedholm med dockan och bakom dem står Sigrid Wedholm. Till höger om Emy sitter Elsa Wedholm och bakom henne står Lova Svensson. Pojkarna i sjömanskostym är Gustav och John Wedholm. Längst till höger sitter lekkamraten Ragnar. Två av Wedholms tio barn, Axel och Karl, är inte med på bilden. (Fotografiet tillhör Curt Wedholm, son till John.)

Karta 1900 och 1912

År 1894 byggde Spritfabriken om de två tornen, som fick spetsiga tornhuvor, och 1896 startades en skola vid "trappgavelhuset". År 1910 köpte direktör Mathiasson spritbolaget och ändrade namnet till Reymersholms Gamla Spritförädlings Aktiebolag.

Yllefabriken byggde den stora byggnaden mot väster någon gång mellan 1875 och 1898. Den finns med på en karta 1907 av A. Sjöberg och på ballongfotot 1898.

Vid Charlottenburg byggde Ullrika Köllerström 1897 ett bostadshus, "Ullas", på tomterna 9 och 10. 1898 byggde Tobias Opbacher Maltfabriken på en tomt, som bildades av halva tomterna 7 och 8. Den nya tomten fick heta Lillyro nr 1. Bresiljefabriken upphörde vid sekelskiftet, och tomten nr 4 delades i tre delar. Tomten 4c köptes av Södermalms Tvätt- och Badinrättning för 38.000 kr. Göta Segelsällskap övertog 1914 tomten nr 3 av Stockholms Ångslups AB.

Tomt nr 16

Maltbacken

Bild av "Gatan"

Brunnen och tomt nr 9 och 10

LÅNGHOLMSKANALEN

STHLM3 YLLEFABRIKS AB

KOLUPPLAG

KONSUMTIONS
FÖRENING

BRESILJE
FABRIK

SÖDERMALMS
TVÄTT

STHLM3
ÅNGSLUPS-
AB

FÖRE 1910: REYMERSHOLMS NYA
SPRITFÖRÄDLINGS-AB
EFTER 1910: REYMERSHOLMS
GAMLA SPRITFÖR-
ÄDLINGS-AB

SKOL-
GÅRDEN

SPRITBÄCKEN

RIBBANA

BERGSUNDET

LILJEHOLMSVIKEN

1900 1912

0 50 100 150 200 M

Karta 1920

Reymersholms Gamla Spritförädlings AB upphörde 1917 då det halvstatliga Vin & Spritcentralen övertog fabriken.

På Charlottenburg 6 byggdes en fabrik för Nya Murbruks AB omkring år 1920.

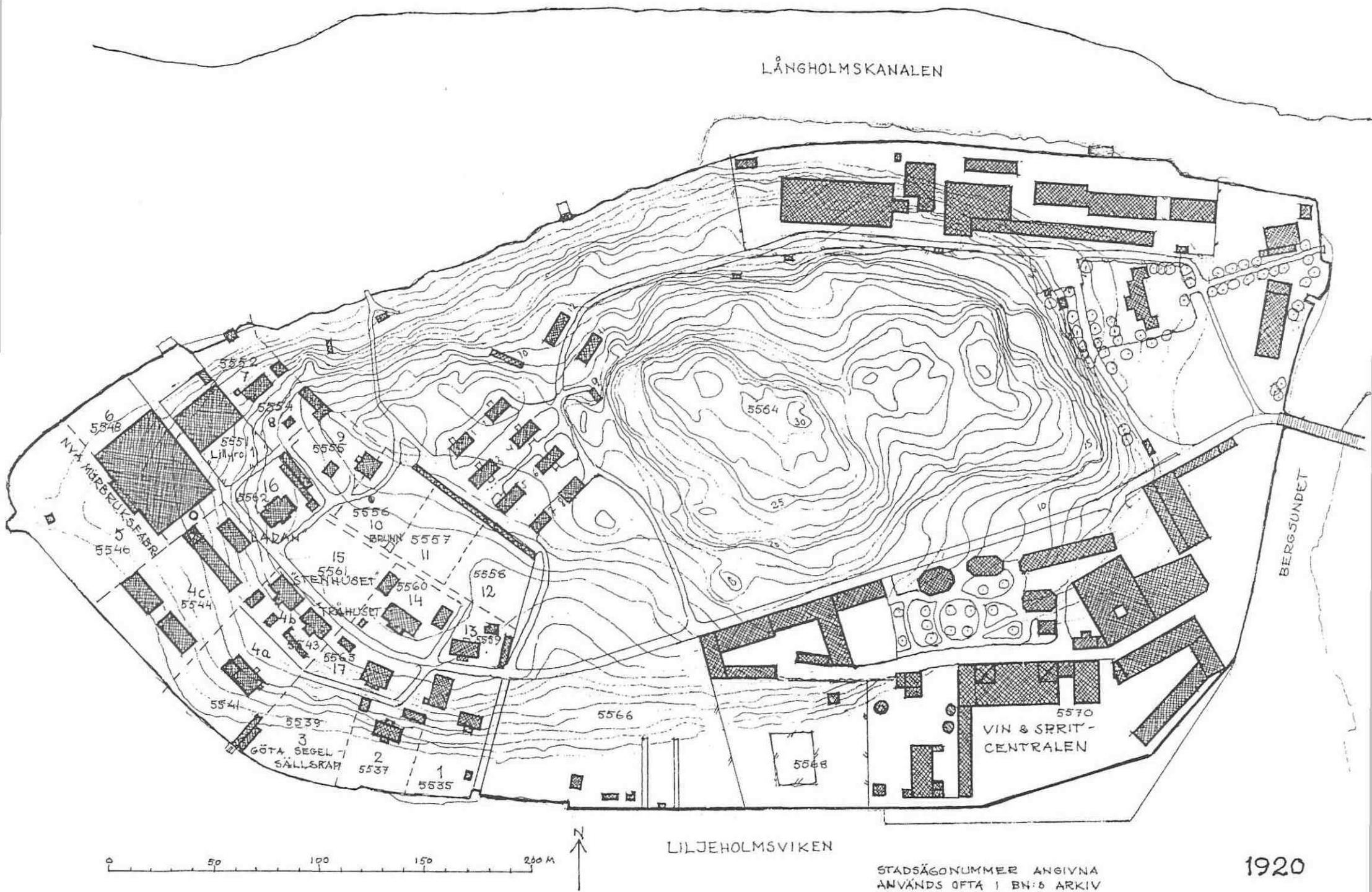
Gatubild med "Trähuset", "Stenhuset" och "Ladan". Foto Edlund. SSM

Järnbron 1870 - 1942 SSM

"Ladan"

STADSÄGONUMMER ANGIVNA
ANVÄNDS OFTA I BN:5 ARKIV

1920

Karta 1927

År 1922 byggdes på spritfabrikens område huset med portvalvet nära bron. Samma år uppfördes den åttkantiga byggnad som har bevarats som kulturbyggnad och nu kallas "Åttingen". År 1933 byggdes ett nytt ångpannehus.

På Charlottenburg köpte "Hölkens kol" 1935 tomterna 3 och 4a och rev "Slottet" samt gjorde kolupplag på området. På tomt nr 1 i "Eklöfs" fanns ett mejeri.

| År 1934 gick Stockholms Yllefabriks AB i konkurs och stängdes.

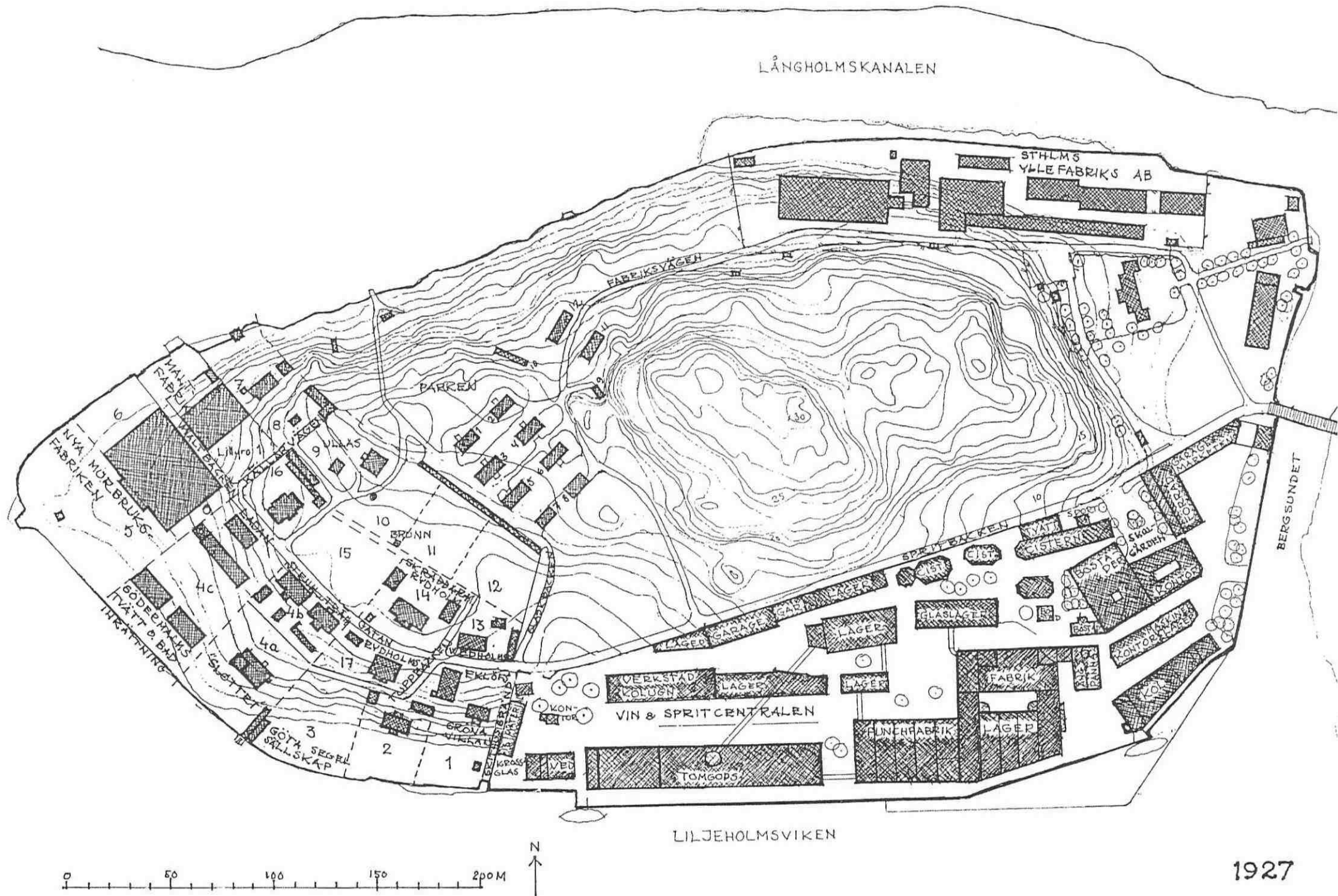
Gröna Villan på tomt nr 1 byggd före 1805. Foto Björkmansson mars 1891. SSM

Källarvägen väster om tomt nr 16.

Hus i Parken. Foto Danielsson. SSM

Karta 1939

År 1939 köpte HSB all mark och alla byggnader på Yllefabrikens område, sedan fabriken gjort konkurs. Ungefär samtidigt förvärfvade HSB även Charlottenburg 7 - 12.

Rydholms affär

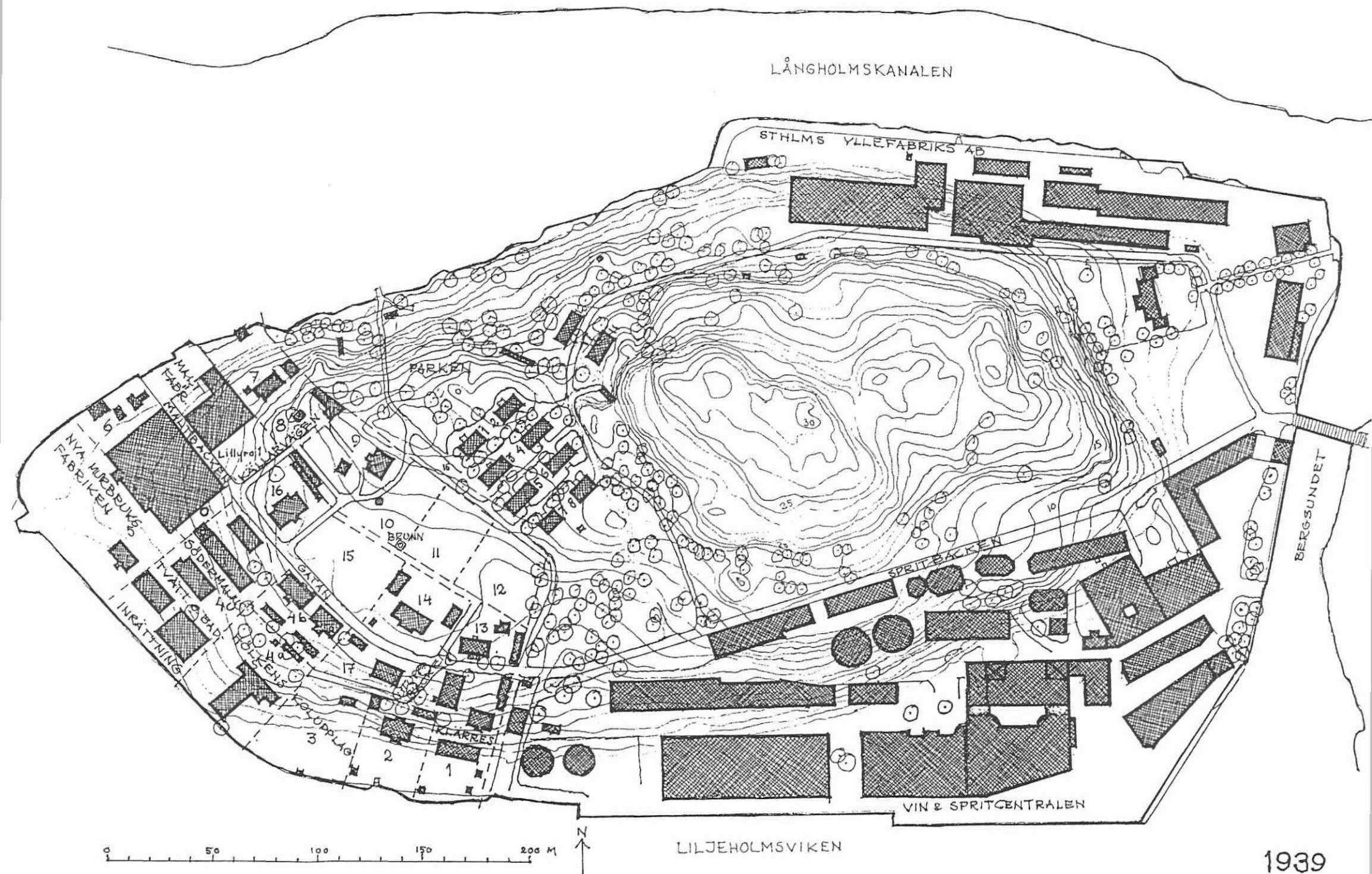
*Wedholms tomt nr 13 och Eklöfs tomt nr 1 Foto Danielsson. SSM
Fotografier tagna av Svante Danielsson 1940*

*V&S:s stallbyggnad med vattenkran.
Reimersholmes enda tappställe för dricksvatten*

Spritbacken ner mot bron

Karta 1948

All bebyggelse inom det av HSB förvärvade området revs med undantag av Reimers malmgård, som inreddes till barnstuga. Den första etappen av HSBs nybebyggelse var Brf Pålsundet, som byggdes 1942 - 1944. Brf Reimer vid Pokalvägen blev färdig 1944 och Brf Mälaren vid Vindragarvägen 1945 - 1946. Till Brf Mälaren hör också malmgården med barndaghemmet. Bostadsrättsföreningarna omfattar sammanlagt över 900 lägenheter.

Husen byggdes efter ritningar av HSBs arkitektkontor under ledning av arkitekt Sven Wallander. I projekteringen deltog arkitekten Axel Grape och ingenjör Harald Bärndal. Trädgårdsarkitekt Ulla Bodorff utformade parker och trädgårdsanläggningar.

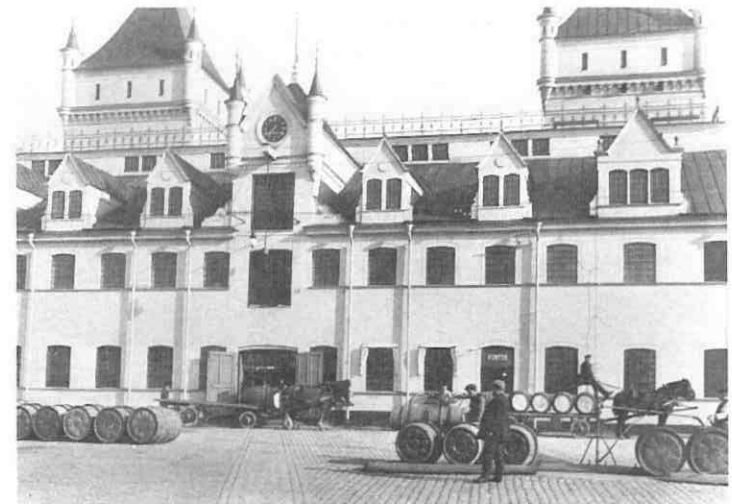
Stadsplaner hade upprättats av Albert Lillienberg i samarbete med HSBs arkitektkontor, som anlitade arkitekt Fred Forbat. Stadsplanerna fastställdes 1940, 1943 och 1944.

En ny betongbro stod färdigbyggd och gatorna hade iordningstänkts 1944.

Charlottenburg nr 1 förvärvades 1940 av Klärres, som tillverkade Karlssons Klister. Maltfabriken stängde 1947.

Ridbanan 1920. SSM

Fasad mot fabriksgården. SSM

*Västra portalen med vägen mellan tornhuset och lagerbyggnaden.
Foto Cramér 1967. SSM*

Karta 1990

År 1978 flyttade spritfabriken till Årstadal, och fabriksbyggnaderna revs med undantag för "Åttingen", byggnaden med portalen och "trappgavelhuset" samt en rest av Jones fotogenfabrik, som blivit stående och vanpryder området. Även bostäderna och fabriksbyggnaderna på Charlottenburg revs. "Trappgavelhuset" brann år 1982 men återuppfördes.

HSB hade av Stockholm stad fått rätt att köpa och bebygga Spritfabrikens område och delar av Charlottenburg. En stadsplan upprättades av arkitekterna Hans Wohlin och Bengt Lindblad och fastställdes 1977.

Under åren 1980-83 byggdes lägenheter för Brf Bränneriet efter ritningar av arkitekt Jarl Bjurström, och lägenheterna för Brf Musteriet renoverades av arkitekt Gerhard Herkommer. Sammanlagt färdigställdes 395 lägenheter.

Det kommunala bostadsbolaget Stockholmshem byggde samtidigt Bostadshotellet Mälteriet efter ritningar av arkitekt Björn Westerberg.

Namnet Räkenholmen har bibehållits i ett kvartersnamn, men namnet Charlottenburg försvann vid den senaste stora fastighetsförändringen.

1740 - 1990

Den första kartlagda bebyggelsen på Räkenholmen torde ha tillkommit som tjänstebostad för prästen vid Spinnhuset. Inom Bergskollegiet tycks man också ha övervägt att utveckla manufakturer på holmen med fångarna som arbetskraft.

Salpeterstillverkningen hade emellertid nått och jämt kommit igång, då utvecklingen tog en annan riktning. Anders Reimers såg Räkenholmens möjligheter som attraktivt sommarnöje för sig själv och sin familj. Han lyckades förverkliga sin vision, och det är inte osannolikt att detta underlättades av hans ställning som direktör för Spinnhuset. Reimers byggde till den gamla prästbostaden, och Lithander byggde också en representativ malmgård på Charlottenburg. Trädgårdsodlingen gav inkomster och var inte oförenlig med en exklusiv bostadsmiljö. När Sandels bjöd in Karl XIV Johan till Charlottenburg var det förvisso inte till besiktning av någon fångarbetsplats.

Under 1800-talets andra hälft utvecklades industrialismen på allvar och företagen sökte mark. Reimersholme nära storstaden men utanför det stadsplanereglerade området erbjöd ett idealiskt läge. När fideikommisset efter Anders Reimers dotter upplöstes vann fabrikererna insteg på holmen. I början spelade fångarna en betydande roll som arbetskraft. Sedan tog lönearbetarna över och de bereddes bostäder i anslutning till fabrikererna. Charlottenburg styckades och togs i besittning av handelsmännen och de mera välbeställda bland arbetarna och förmännen. Här fanns också en marknad för hyresfastigheter med mer eller mindre seriösa ägare.

På 1940-talet inleddes den senaste fasen i Reimersholmes bebyggelsehistoria med HSBs markförvärv. Nu är praktiskt taget alla arbetsplatser borta och bebyggelse med flerfamiljshus dominerar. Kommer den dominansen att brytas? Får vi kanske i nästa sekel se en ny blandning av bostäder och arbetsplatser på den gamla Räkenholmen?

Kartor och bilder

1751 Karta över Stockholm, Bjurman, SSM
1795 Karta över Stockholm, Akrel, SA
1800 Reimers malmgård, Brandförsvarsarkivet
1805 Karta över Stockholm, Akrel, SSM
1820? Vy över Stockholm, Pennteckning, UUB
1858 Reimersholme, laga skifte, A. Lewin, LS
1862-67 Karta över Stockholm, SSM
1865 Bild i annons för H.O. Jones Fotogenfabrik, SSM
1867 Reimers malmgård och Klädesfabriken, SSM
1868 Träsnitt med Charlottenburg, Nordiska Tavlör
1870 Fotografi av Klädesfabriken, SSM
1872 Spritfabriken, Litografi från sjösidan, V&S
1872 Charlottenburg, gränsbestämning, G. Hognes, LS
1875 Fastigheten Reimersholm, J.G. Klein, V&S
1883 Lägenheten Charlottenburg, J.A. Wallquist, LS
1898 Fotografi från ballong över Marieberg, SSM
1900 Charlottenburg nr 4, T. Essén, LS
1901 Spritfabriken, T. Essén, V&S
1902 Foto av Charlottenburg Bresiljefabr. mm, SSM
1907 Yllefabriken och Parken, A. Sjöberg, SA
1912 Spritfabriken V&S, T. Essén, SA
1923 Grundkarta över hela Reimersholme, V&S
1925 Flygfotografi, omslag till K. Bjarings bok
1927 Stockholmskarta, SA
1930 Stockholmskarta, SSM
1930 Flygfotografi ur K. Bjarings bok, HSBs arkiv
1937? Stockholmskarta, SSM
1939 Flygfotografi, Västra Reimersholme, SSM
1942 Stadsplan, fastst. 1943-04-19, SBK
1976 Flygfoto, F. von Feilitzen, DN.15 maj
1989 Primärkarta, SBK

Arkiv med handlingar om Reimersholme

Stockholms stadsmuseum
Stadsarkivet
Stadsbyggnadskontoret
Lantmäteriet i Stockholm
Vin och Sprithistoriska Museet
Uppsala Universitetsbibliotek
HSB

SSM
SA
SBK
LS
V&S
UUB

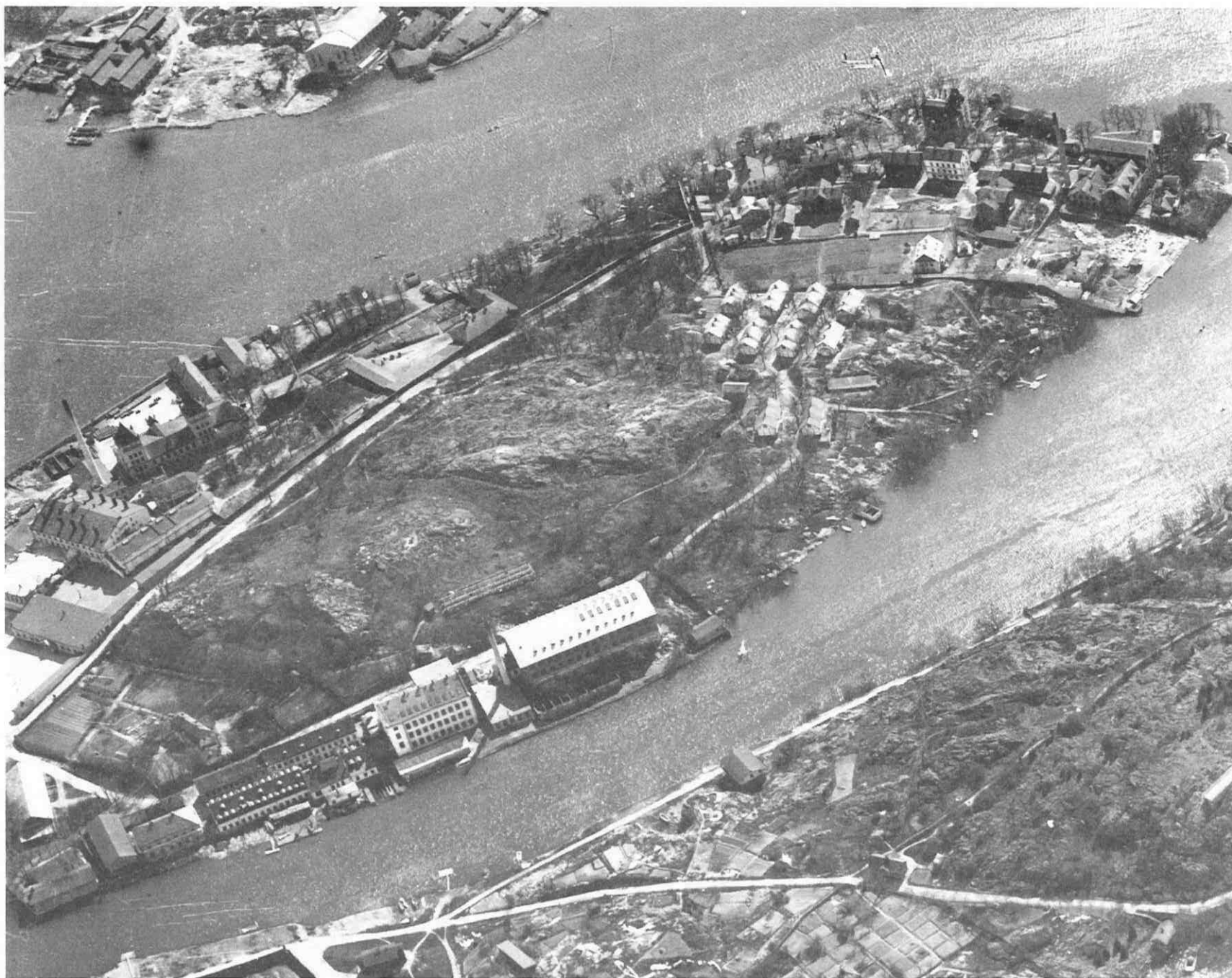
Skrifter om Reimersholmes historia

Althin, Torsten, 1955, Reimersholmsbolaget, historik.
Bjaring, Karin, 1979, Reimersholme. En ö i förvandling, HSB
Daun, Åke, 1974, Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring. (Behandlar Vårby och Reimersholme)
Daun, Åke, 1975, Reimersholmes historia, S:t Eriks årsbok. (Finns även i särtryck)
Ström, Göran, 1981, Reimersholme 1880-1900, Uppsats vid ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet
Torbjörnsson, Bengt, 1947, Reimersholmsfabrikens historia, V&S Personaltidningen

Övriga källor

Alm, Nils och Kypengren, Sven, 1988, När HSB kom till Reimersholme, ur Pensionärer i Högalid berättar, PRO
Davidsson, Svante, 1988, Minnen från Reimersholme, ur Pensionärer i Högalid berättar, PRO
Eklund, Margareta, 1988, Minnen från min husmorstid på Vin & Spritcentralen på Reimersholme, ur Pensionärer i Högalid berättar, PRO
Elers, Johan, 1801, Stockholm, del 3
Forsstrand, Carl, 1919, Malmgårdar och sommarnöjen
Johansson, Ingemar, 1987, Stor-Stockholms bebyggelsehistoria
Lindberg, Birgit, 1985, Malmgårdarna i Stockholm
Lundkvist, Erik, 1988, Kooperativa butiker på Reimersholme, ur Pensionärer i Högalid berättar, PRO
Lundqvist, Nils, 1829, Stockholms stadshistoria, del I och III
Malmberg, Augustinus, 1958, Gamla Malmgårdar, ur Högalids Församlingsblad nr 140 o 142
Munthe, Arne, 1959 o 1965, Västra Södermalm, del 1-2
Rödemölle, Karna, 1968, Från Brännkyrka till söderort 1870 - 1950
Ström, Filip, 1958, Reimersholme och revolutionen

*Kenneth Kampenholst? säga när värtan?
11/8 508 12205*

1898 års flygbild från ballong över Marieberg.

